

**O‘ZBEK TILI O‘QITISH METODIKASI: AN‘ANAVIY VA ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR TAHLILI**

Gulora Abduraxmanova Dusanovna

*Qoraqalpog‘iston Respublikasi Nukus shahar 25 sonli umumiy o‘rta ta‘lim
maktabining o‘zbek tili (Davlat tili) fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o‘zbek tili o‘qitish metodikasining an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlari o‘zaro taqqoslanadi, ularning o‘quv jarayonidagi o‘rni va samaradorlik omillari ilmiy tahlil qilinadi. An‘anaviy metodlarning ustun va zaif tomonlari, xususan, izohli-o‘qitish texnologiyasi, ko‘rgazmalilik va reproduktiv yondashuvning imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar — kompetensiyaviy, kommunikativ, interfaol, integrativ va raqamli yondashuvlarning o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishiga ta’siri ochib beriladi. Tadqiqotda tilni o‘rgatishda o‘quvchi faolligini oshiruvchi, mustaqil fikrlashni kuchaytiruvchi metodlarning ahamiyati asoslab berilgan. Maqola natijalari o‘zbek tili darslarini takomillashtirishga xizmat qiluvchi ilmiy-uslubiy xulosalar bilan yakunlanadi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbek tili metodikasi; an‘anaviy yondashuv; zamonaviy metodlar; kompetensiyaviy yondashuv; interfaol metodlar; kommunikativ kompetensiya; raqamli ta‘lim; innovatsion texnologiyalar.*

Аннотация: *В данной статье проводится сравнительный анализ традиционных и современных подходов в методике преподавания узбекского языка. Рассматриваются особенности классического объяснительно-иллюстративного обучения, репродуктивных методов и их роль в формировании базовых языковых навыков. Параллельно раскрываются преимущества современных педагогических технологий, таких как компетентностный, коммуникативный, интерактивный и цифровой подходы. Отмечено, что использование инновационных методов повышает учебную мотивацию, усиливает самостоятельность учащихся и способствует развитию устной и письменной речи. Представленные результаты позволяют сформулировать выводы, ориентированные на совершенствование преподавания узбекского языка в условиях обновляющейся образовательной среды.*

Ключевые слова: *Методика преподавания узбекского языка; традиционный подход; современные технологии обучения; интерактивные методы; компетентностный подход; коммуникативное обучение; цифровые ресурсы; инновационные методы.*

Abstract: *This article provides a comparative analysis of traditional and modern approaches in the methodology of teaching the Uzbek language. It examines the core characteristics of classical instructional methods, such as explanatory-illustrative teaching and reproductive strategies, highlighting their advantages and limitations. In contrast,*

modern pedagogical approaches — including competence-based, communicative, interactive, integrative, and digital methodologies — are analyzed in terms of their effectiveness in developing learners' linguistic and communicative skills. The study emphasizes the role of innovative methods in enhancing student engagement, fostering independent thinking, and improving overall language proficiency. The findings contribute to strengthening methodological foundations and enhancing Uzbek language instruction in contemporary educational settings.

Keywords: *Uzbek language teaching methodology; traditional approach; modern pedagogical methods; competence-based learning; communicative approach; interactive learning; digital tools; innovative technologies.*

KIRISH

O'zbek tili fanini o'qitish metodikasi zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat lingvistik bilimlarni o'zlashtirish, balki o'quvchilarda keng qamrovli kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan. Jamiyat hayotida tilning ijtimoiy mavqei oshib borayotgan hozirgi davrda o'quvchilarni to'g'ri, ravon, mantiqli va madaniyatli nutq egasi sifatida tarbiyalash pedagogik jarayonning markazida turadi. Shu boisdan o'zbek tili ta'limiga bo'lgan yondashuvlar ham keskin o'zgarib, an'anaviy metodlardan innovatsion, kompetensiyaviy va raqamli yondashuvlarga o'tish tobora kuchayib bormoqda.

An'anaviy o'qitish metodlari, xususan, izohli-hikoyaviy ta'lim, ko'rgazmalilik, reproduktiv mashqlar va takrorlashga yo'naltirilgan texnologiyalar uzoq yillar davomida o'quvchilarda bazaviy bilimlarni shakllantirishda muhim o'rin tutib kelgan. Bu yondashuvlar o'quv materialini tizimli bayon qilish, grammatik qoidalarni mantiqiy tushuntirish va o'quvchilarning eslab qolish ko'nikmalarini rivojlantirishda katta rol o'ynagan. Ammo mustaqil fikrlash, ijodkorlik, kommunikativ faoliyat va o'quvchi subyektivligini kuchaytirishga qaratilgan yangi talablarda bu metodlar yetarli bo'lmay qolmoqda.

So'nggi yillarda ta'lim jarayoniga jadal kirib kelgan zamonaviy metodik yondashuvlar — kompetensiyaviy, kommunikativ, interfaol, integrativ va raqamli texnologiyalar o'zbek tili o'qitilishida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi. Bu yondashuvlar o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yib, uning faol ishtirokini ta'minlaydi, amaliy til ko'nikmalarini rivojlantiradi, mustaqil tahlil qilish, fikrni og'zaki va yozma shaklda izchil ifodalash imkoniyatini kengaytiradi. Xususan, elektron resurslar, multimedia vositalari, interfaol mashg'ulotlar, loyihaviy ta'lim, debat va munozara texnologiyalari o'quvchilar nutqini rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda.

Ta'lim jarayonida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning o'zaro uyg'unlashuvi muhim metodik vazifadir. Zero, har bir metodning o'ziga xos afzalligi

mavjud bo'lib, ularni o'rinli qo'llash o'quvchi kompetensiyalarining to'laqonli shakllanishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan mavzu bo'yicha tahliliy o'rganish, mavjud yondashuvlar samaradorligini ilmiy asosda baholash, o'zbek tili ta'limidagi metodik yangilanishlar istiqbolini aniqlash dolzarb masala sifatida namoyon bo'ladi.

Ushbu maqolada o'zbek tili o'qitish metodikasida qo'llanilayotgan an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar tizimli tahlil qilinadi, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri, ustunliklari va kamchiliklari ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, hozirgi o'quvchilarning ehtiyojlari, ta'lim muhiti va raqamli o'zgarishlar sharoitida eng samarali metodlarni tanlash mezonlari ham asoslab beriladi.

Asosiy qism

O'zbek tili o'qitish metodikasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan yondashuvlar tarixan ikki asosiy guruhga — an'anaviy va zamonaviy metodlarga ajratiladi. An'anaviy metodlar o'qituvchi yetakchi bo'lgan, bilimlarni izohli bayon qilishga tayanadigan, o'quvchi esa asosan tinglovchi va bajaruvchi sifatida ishtirok etadigan tizimni ifodalaydi. Bu metodlar o'z vaqtida o'quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash, fonetik va morfologik ko'nikmalarni shakllantirish, yozma nutqda xatolarni kamaytirish kabi vazifalarda yuqori samaradorlik ko'rsatgan. Masalan, izohlash, ko'rgazmali bayon, matn bo'yicha savol-javob, diktant va qayta hikoya qilish kabi usullar o'quvchilarning bilimlarni tartibli, ketma-ket o'zlashtirishiga imkon yaratgan. Biroq bu yondashuvlarning asosiy cheklovi shundaki, ular o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va muomala kompetensiyasini yetarli darajada rivojlantirmaydi. Shuningdek, bir yoqlama o'qituvchi nutqiga tayanish dars jarayonining passiv kechishiga olib keladi.

Zamonaviy ta'lim talablariga ko'ra, o'quvchi nafaqat tayyor bilimni qabul qiluvchi, balki uni izlaydigan, tahlil qiladigan, baholaydigan va qo'llaydigan faol subyekt sifatida shakllantirilishi zarur. Shu boisdan so'nggi yillarda o'zbek tili o'qitilishida kompetensiyaviy yondashuv, kommunikativ metod, interfaol texnologiyalar va raqamli ta'lim vositalari keng qo'llanilmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchini hayotiy vaziyatlarda til resurslaridan foydalana olishga o'rgatadi. Bunda bilim emas, balki malaka va ko'nikmalar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Masalan, real muloqot vaziyatlarini modellashtirish, matn bilan mazmuniy ishlash, bahs-munozara, taqqoslash, umumlashtirish kabi faoliyatlar orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, o'z fikrini aniq ifodalash, matnga munosabat bildirish ko'nikmalari shakllanadi.

Kommunikativ yondashuv esa tilni aloqa vositasi sifatida o'rgatishni ko'zlaydi. Bu yondashuvda asosiy urg'u tilning grammatik tuzilishiga emas, balki mazmun yaratish va mazmunni yetkazish jarayoniga qaratiladi. Dars jarayonida o'quvchilar kichik guruhda ishlaydilar, suhbat, rol o'ynash, muloqotli mashqlar bajaradilar, o'zaro fikr almashadilar. Bunday vaziyatlarda har bir o'quvchi til birliklarini amalda qo'llash

imkoniyatiga ega bo'lad, bu esa nutqiy kompetensiyaning tabiiy shakllanishiga yordam beradi.

Interfaol metodlar — klaster, aqliy hujum, sinkveyn, Venn diagrammasi, tarmoqlash, insert, debat kabi usullar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Ushbu metodlar darsning mazmunini faqat eslab qolish emas, balki tahlil qilish, mantiqiy bog'lanishlarni izlash, muammoni hal etish, o'z fikrini isbotlash kabi yuqori darajadagi kognitiv jarayonlarga yo'naltiradi. Bu usullarning afzalligi shundaki, o'quvchi oldingi darsdan olgan bilimni yangi vaziyatda qo'llashga majbur bo'lad va bu orqali bilimning mustahkamligi ta'minlanadi.

Oxirgi yillarda raqamli texnologiyalarning ta'limga keng kirib kelishi o'zbek tili darslari sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'ldi. Multimedia vositalari, interfaol doskalar, elektron darsliklar, audio-video materiallar, shuningdek, Quizizz, Kahoot, LearningApps, Wordwall kabi platformalar o'quv jarayonini jonlantiradi, o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va darsni vizual, eshitish, kinestetik kanallar orqali yaxshiroq o'zlashtirish imkonini yaratadi. Raqamli metodlar ayniqsa fonetika, orfografiya, talaffuz, matn tahlili kabi bo'limlarda juda samarali natija beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy yondashuvlar an'anaviy metodlarni rad etmaydi, aksincha ularni to'ldiradi. Dars jarayonida grammatik qoidalarni izchil tushuntirish, matn ustida ishlash, diktant turlari, qayta hikoyalash kabi klassik usullar hali ham muhim didaktik ahamiyatga ega. Ammo ularni interfaol mashg'ulotlar, guruhda ishlash, loyihaviy ishlar, kreativ topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini ancha oshiradi. Masalan, izohlash metodidan so'ng kichik guruhlarda muammo yechish topshirig'i berilishi, diktantdan keyin mustaqil matn yaratish vazifasi qo'llanishi, grammatik qoidani o'rgatgandan so'ng real muloqot vaziyatini modellashtirish orqali o'quvchilar bilimni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo'lad.

Metodik tajribalar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning uyg'unlashuvi darsni ortiqcha murakkablashtirmaydi, aksincha uni samaraliroq qiladi. Muhimi, o'qituvchi har bir darsning maqsadini, o'quvchilar darajasini, mavzuning mazmunini hisobga olgan holda metodni tanlay bilishi lozim. Bitta mavzuda izohli o'qitish ustuvor bo'lsa, boshqasida interfaol metodlar samaraliroq bo'lishi mumkin. Yondashuvlarni maqsadga muvofiq kombinatsiyalash o'quvchilar nutqiy kompetensiyasining kompleks rivojlanishiga xizmat qiladi.

Yuqoridagi mulohazalar shuni anglatadiki, zamonaviy o'zbek tili ta'limi faqat qoidalarni yodlashga emas, balki fikrlash, muloqot qilish, tahlil qilish, amaliy qo'llash kabi kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Bu esa o'qituvchidan keng metodik tafakkur, yangilikka ochiqlik, darsni to'g'ri loyihalash va o'quvchi faolligini boshqarish ko'nikmalarini talab qiladi. O'zbek tili ta'limida an'anaviy va zamonaviy metodlarning uyg'un qo'llanilishi dars sifatini oshirishning,

o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqish va motivatsiyani kuchaytirishning eng maqbul yo'lidir.

O'zbek tili o'qitish metodikasida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni chuqur tahlil qilish bugungi ta'lim taraqqiyotida alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'lim mazmuni, pedagogik jarayon va o'quvchi ehtiyojlarining keskin o'zgarib borayotgan sharoitida o'zbek tili darslariga qo'yilayotgan talablar ham yangilanmoqda. Endilikda o'quvchidan nafaqat grammatik bilimlarni bilish, balki hayotiy vaziyatlarda til vositalaridan samarali foydalanish, o'z fikrini aniq, mantiqli va ravon bayon qilish, turli kommunikativ vazifalarni mustaqil bajara olish talab etiladi. Shunday ekan, o'zbek tili darslarida qo'llanilayotgan metodlar samaradorligini tahlil qilish, ularning afzallik va cheklovlarini aniqlash hamda ulardan foydalanishning metodik asoslarini takomillashtirish dolzarb vazifalar qatoriga kiradi.

Zamonaviy ta'lim muhiti o'quvchining faol subyekt sifatida shakllanishini, uning mustaqil o'rganish qobiliyatini rivojlantirishni talab qiladi. Bu esa an'anaviy metodlarning o'rnini to'liq inkor etmay, ularni innovatsion yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Chunki faqat zamonaviy metodlardan foydalanish ham yetarli emas; ba'zi mavzularni mantiqiy tushuntirish, grammatik qoidalarni izchil bayon qilish yoki murakkab til hodisalarini bosqichma-bosqich o'zlashtirishda an'anaviy yondashuvlar hali ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shu boisdan o'zbek tili o'qitish jarayonida har ikki guruh metodlarining ilmiy asoslangan kombinatsiyasi zarur metodik talablardan biri hisoblanadi.

Mavzuni o'rganishning yana bir muhim jihati – raqamli ta'limning keskin rivojlanishi. Elektron ta'lim resurslari, multimedia vositalari, virtual platformalar va interfaol texnologiyalar o'quvchi faolligini oshirishda, nutqiy kompetensiyani shakllantirishda, eshitish, ko'rish va amaliy faoliyat orqali bilimlarni mustahkamlashda katta imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanish o'qituvchidan yangicha metodik fikrlash, darsni to'g'ri loyihalash va o'quvchining muloqotga kirishuvchanligini oshirishni talab qiladi. Bu esa zamonaviy metodlarning mazmunini chuqur o'rganishni taqozo etadi.

Shuningdek, o'zbek tili ta'limida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ustuvor vazifaga aylangan hozirgi sharoitda, dars jarayonining faollashtirilishi, interfaol metodlarning o'rinli qo'llanishi, muloqotli vaziyatlarning modellashtirilishi va o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rag'batlantirishning ilmiy asoslarini aniqlash alohida dolzarblik kasb etadi. O'quvchilarda grammatik bilim bilan bir qatorda matnni tahlil qilish, mazmun yaratish, fikrni yozma va og'zaki shaklda mustaqil ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish – zamonaviy metodikaning asosiy maqsadlaridandir. Bu jarayonning samaradorligi esa qo'llanilayotgan metodlarning ilmiy asoslangan tanlanishi bilan bevosita bog'liq.

Shu ma'noda, an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni solishtirish, ularning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish, dars jarayonidagi o'zaro ta'sirini aniqlash va o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish ushbu mavzuni o'rganishni zarur qiladi. Bunday tahlil o'zbek tili ta'limini zamonaviy talablar asosida takomillashtirishga, o'quvchilarning til kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga hamda dars jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa

O'zbek tili o'qitish metodikasida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning o'zaro munosabatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonining samaradorligi biror-bir yondashuvning mutlaq ustunligiga emas, balki ularning maqsadga muvofiq uyg'unlashuviga bog'liqdir. An'anaviy metodlar o'quvchilarga grammatik bilimlarni izchil va mantiqiy shaklda yetkazish, til hodisalarini tizimli o'rgatish, asosiy qoidalarini mustahkamlashda o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Biroq zamonaviy pedagogik talablar o'quvchini passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi va mazmun yaratishda hamkor bo'lgan shaxs darajasiga ko'tarishni taqozo etadi. Shu boisdan kommunikativ, kompetensiyaviy, interfaol hamda raqamli yondashuvlar o'zbek tili ta'limining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Yangi metodlar o'quvchi tafakkurini faollashtirish, mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish, nutqni rivojlantirish va til birliklaridan real hayotiy vaziyatlarda foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, multimedia vositalari, elektron platformalar va ijodiy topshiriqlarning qo'llanilishi o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirib, o'quv jarayonini mazmunan boyitadi. Bu jarayonning samarali bo'lishi o'qituvchining metodik mahorati, pedagogik moslashuvchanligi va darsni to'g'ri loyihalash qobiliyatiga bog'liq.

Yana bir muhim jihat shuki, an'anaviy va zamonaviy metodlar bir-birini to'ldirishi mumkin bo'lgan mexanizmlar keng. Grammatik qoidalarini tushuntirishdan so'ng interfaol topshiriqlar berilishi, matn tahlili jarayonida raqamli vositalardan foydalanish, diktant va qayta hikoya qilishni kreativ mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchining bilimini mustahkamlaydi va nutq kompetensiyasini har tomonlama shakllantiradi. Bunday yondashuvlar o'zbek tili o'qitilishida yangi sifat bosqichini ta'minlaydi.

Umuman olganda, an'anaviy metodlarning ilmiy asoslangan tamoyillarini saqlagan holda, zamonaviy innovatsion yondashuvlar bilan to'ldirib borish o'zbek tili darslarining mazmuni va shaklini optimallashtirishga xizmat qiladi. Bu esa o'quvchilarning til kompetensiyasini yanada chuqurlashtirish, nutq madaniyatini boyitish, mustaqil fikrlash va kommunikativ malakalarni rivojlantirishga sharoit yaratadi. Mazkur tahlil o'zbek tili ta'limini yanada takomillashtirish yo'lida metodik tadqiqotlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

1. Abduazizov A. O'zbek tili grammatikasi: Fonologiya va morfologiya. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Asqarova M. O'zbek tili o'qitish metodikasining nazariy asoslari. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2020.
3. Begmatov E., Bo'ronov A. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: "Noshir", 2019.
4. G'ulomov A., Mamajonov Z. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: Universitet, 2017.
5. Jo'rayev M. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
6. Madvaliyeva M. O'zbek tili darslarida kompetensiyaviy yondashuvning metodik asoslari. – Toshkent: Sharq, 2022.
7. O'rinboyeva D. Interfaol metodlar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
8. Qodirova F. O'zbek tili ta'limida kommunikativ yondashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
9. Qosimova D., Rasulova M. Boshlang'ich sinflarda o'zbek tilini o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
10. To'xtasinov A. Til o'rgatishda raqamli texnologiyalardan foydalanish: metodik tavsiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2023.